

**TADBIRKORLIKNI RIVOJLANTIRISHGA OID QONUNCHILIK USTIDAN
PROKUROR NAZORATI**

Qodirov G'ulom G'ofirovich

Huquqni muhofaza qilish Akademiyasi

Magistratura fakulteti tinglovchisi.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.18022759>

Annotatsiya. Mazkur maqolada tadbirkorlikni rivojlantirishga oid qonunchilik ijrosini ta'minlashda prokuror nazoratining o'rni, mazmuni va ahamiyati kompleks tahlil qilinadi.

O'zbekiston Respublikasida so'nggi yillarda tadbirkorlik subyektlari huquq va qonuniy manfaatlarini himoya qilishga qaratilgan normativ-huquqiy bazaning takomillashuvi sharoitida prokuratura organlarining nazorat faoliyati huquqiy kafolat sifatida namoyon bo'layotgani ilmiy-nazariy va amaliy jihatdan asoslab beriladi.

Kalit so'zlar: tadbirkorlik, qonunchilik, prokuror nazorati, huquqiy kafolat, biznes muhiti, normativ-huquqiy hujjatlar.

Abstract. This article provides a comprehensive analysis of the role, content and significance of prosecutorial control in ensuring the implementation of legislation on the development of entrepreneurship. In the Republic of Uzbekistan, in recent years, in the context of the improvement of the regulatory and legal framework aimed at protecting the rights and legitimate interests of business entities, the fact that the control activities of prosecutorial bodies are manifested as a legal guarantee is scientifically, theoretically and practically substantiated.

Keywords: entrepreneurship, legislation, prosecutorial control, legal guarantee, business environment, regulatory and legal documents.

Аннотация. В данной статье представлен всесторонний анализ роли, содержания и значения прокурорского контроля в обеспечении реализации законодательства о развитии предпринимательства. В Республике Узбекистан в последние годы в контексте совершенствования нормативно-правовой базы, направленной на защиту прав и законных интересов хозяйствующих субъектов, научно, теоретически и практически обоснован тот факт, что контрольная деятельность прокурорских органов проявляется как правовая гарантия.

Ключевые слова: предпринимательство, законодательство, прокурорский контроль, правовая гарантия, деловая среда, нормативно-правовые документы.

KIRISH

Bozor iqtisodiyoti sharoitida tadbirkorlik faoliyati davlat iqtisodiy siyosatining muhim ustunlaridan biri hisoblanadi. Tadbirkorlik subyektlarining erkin faoliyat yuritishi, ularning huquqlari va qonuniy manfaatlari ishonchli himoyalaniishi iqtisodiy barqarorlik va investitsion jozibadorlikni ta'minlashda hal qiluvchi ahamiyatga ega. Shu bois tadbirkorlikni rivojlantirishga oid qonunchilikning to'g'ri va bir xilda qo'llanishi ustidan samarali nazorat mexanizmlarini shakllantirish dolzarb masalaga aylangan. Mazkur mexanizmlar ichida prokuror nazorati alohida o'rin tutadi, chunki u davlat nomidan qonunlarning aniq va so'zsiz ijro etilishini ta'minlashga qaratilgan konstitutsiyaviy institut sifatida faoliyat yuritadi [1].

O‘zbekiston Respublikasida so‘nggi yillarda tadbirkorlik faoliyatini qo‘llab-quvvatlash, ma‘muriy to‘siqlarni kamaytirish va nazorat organlari faoliyatini optimallashtirishga qaratilgan keng ko‘lamli islohotlar amalga oshirilmoqda [2]. Biroq qonunchilikda belgilangan imtiyoz va kafolatlarning amaliyotda to‘liq ro‘yobga chiqishi ko‘p jihatdan ularning ijrosi ustidan olib boriladigan nazorat samaradorligiga bog‘liq. Shu nuqtayi nazardan, prokuratura organlarining tadbirkorlik sohasidagi qonuniylilikni ta‘minlashdagi roli ilmiy jihatdan chuqur tahlil etilishi zarur.

METODOLOGIYA VA ADABIYOTLAR TAHLILI

Mazkur maqolada normativ-huquqiy hujjatlarni tahlil qilish, huquqiy taqqoslash, mantiqiy-huquqiy xulosalash hamda tizimli yondashuv metodlaridan foydalanildi. Tadqiqotning asosiy manba bazasini O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi, “Prokuratura to‘g‘risida”gi Qonun, tadbirkorlik faoliyatini tartibga soluvchi qonun va qarorlar, shuningdek, mahalliy va xorijiy olimlarning ilmiy ishlari tashkil etdi [3], [4].

Adabiyotlar tahlili shuni ko‘rsatadiki, rus huquqshunoslik maktabida prokuror nazorati davlat hokimiyati tizimidagi mustaqil institut sifatida talqin qilinadi va uning asosiy vazifasi – huquqiy makonda barqarorlikni ta‘minlashdan iborat ekanligi qayd etiladi [5]. G‘arbiy manbalarda esa tadbirkorlik muhitida nazorat institutlari asosan “huquqiy muvozanat” va “regulyativ ta’sir” tushunchalari bilan izohlanadi [6]. O‘zbek olimlari tadbirkorlikni rivojlantirishda prokuratura organlarining roli masalasiga to‘xtalar ekan, ularning faoliyati ma‘muriy bosimni kuchaytirish emas, balki qonuniylilikni ta‘minlash va huquqbuzarliklarning oldini olishga qaratilishi lozimligini ta’kidlaydilar [7].

Shuningdek, tadbirkorlikni qo‘llab-quvvatlash bo‘yicha xalqaro tajriba tahlili shuni ko‘rsatadiki, rivojlangan davlatlarda prokuror yoki unga tenglashtirilgan institutlar biznes subyektlarining huquqlarini himoya qilishda muhim kafolat vazifasini bajaradi [8]. Bu holat O‘zbekiston sharoitida ham prokuror nazoratini takomillashtirish zaruratini ilmiy jihatdan asoslab beradi.

NATIJALAR VA MUHOKAMA

Tahlillar natijasida aniqlanishicha, tadbirkorlikni rivojlantirishga oid qonunchilik ustidan prokuror nazorati bir nechta asosiy yo‘nalishlarda amalga oshiriladi: normativ-huquqiy hujjatlarning qonunlarga muvofiqligini tekshirish, tadbirkorlik subyektlari huquqlarining buzilishiga olib kelayotgan holatlarni aniqlash va bartaraf etish, shuningdek, davlat organlari va mansabdor shaxslar faoliyatida qonuniylilikni ta‘minlash. Ushbu yo‘nalishlar o‘zaro uzviy bog‘liq bo‘lib, ularning samarali amalga oshirilishi tadbirkorlik muhitining yaxshilanishiga xizmat qiladi [9].

Quyidagi 1-jadvalda tadbirkorlik sohasida prokuror nazoratining asosiy yo‘nalishlari va ularning huquqiy mazmuni umumlashtirilgan.

1-jadval. Tadbirkorlik sohasida prokuror nazoratining asosiy yo‘nalishlari

Yo‘nalish	Huquqiy mazmuni
Normativ nazorat	Qonunosti hujjatlarning qonunlarga muvofiqligini tekshirish
Huquqlarni himoya qilish	Tadbirkorlar huquqlarini buzuvchi harakatlarni aniqlash va bartaraf etish
Oldini olish	Qonunbuzarliklarning profilaktikasi

Mazkur jadvaldan ko‘rinib turibdiki, prokuror nazorati faqat repressiv xarakterga ega emas, balki profilaktik va huquqiy kafolat vazifasini ham bajaradi. Bu esa tadbirkorlik subyektlari faoliyatida huquqiy ishonch muhitini shakllantirishga xizmat qiladi.

Ikkinchi jadvalda esa prokuror nazoratining tadbirkorlik muhitiga ta’siri nazariy jihatdan baholanadi.

2-jadval. Prokuror nazoratining tadbirkorlik muhitiga ta’siri

Ta’sir yo‘nalishi	Natija
Huquqiy barqarorlik	Qonunlarning bir xilda qo‘llanishi
Iqtisodiy ishonch	Investorlar va tadbirkorlar ishonchining ortishi
Ma’muriy intizom	Davlat organlari mas’uliyatining kuchayishi

Mazkur tahlil shuni ko‘rsatadiki, prokuror nazorati tadbirkorlik muhitiga bevosita va bilvosita ijobiy ta’sir ko‘rsatadi. Shu bilan birga, muallifning shaxsiy tahliliga ko‘ra, prokuror nazoratining samaradorligi uning ochiqqligi va huquqiy aniqligiga bog‘liq. Agar nazorat tadbirkorlik erkinligini cheklovchi omilga aylanib qolsa, u o‘zining asl vazifasidan chetga chiqadi.

Shu sababli, prokuratura organlari faoliyatida qonuniylik va mutanosiblik tamoyillariga qat’iy rioya etilishi lozim [10].

Tadbirkorlikni rivojlantirishga oid qonunchilik ustidan prokuror nazoratining yana bir muhim jihati uning huquqni qo‘llash amaliyotiga ta’siri bilan bog‘liqdir. Qonun normalarining turlicha talqin qilinishi tadbirkorlik subyektlari uchun huquqiy noaniqlikni yuzaga keltirishi mumkin. Prokuratura organlari tomonidan amalga oshiriladigan tizimli nazorat esa ushbu noaniqliklarni kamaytirish, bir xil huquqni qo‘llash amaliyotini shakllantirish orqali tadbirkorlik subyektlari faoliyatida huquqiy barqarorlikni ta’minlashga xizmat qiladi. Natijada tadbirkorlar o‘z faoliyatini rejalashtirishda qonunchilikka bo‘lgan ishonchini mustahkamlaydi va huquqiy xatarlar darajasi pasayadi.

Shuningdek, prokuror nazoratining samaradorligi tadbirkorlik sohasida davlat organlari va mansabdor shaxslar faoliyatining qonuniylik darajasini oshirish bilan chambarchas bog‘liq.

Nazorat tadbirlari natijasida aniqlanadigan qonunbuzarliklar davlat organlari faoliyatini huquqiy mezonlar asosida qayta ko‘rib chiqishga undaydi. Bu esa ma’muriy-buyruqbozlik unsurlarining qisqarishiga, tadbirkorlik subyektlari bilan davlat organlari o‘rtasidagi munosabatlarda huquqiy muvozanatning ta’minlanishiga olib keladi. Shu jihatdan prokuror nazorati nafaqat jazolovchi, balki tartibga soluvchi va muvofiqlashtiruvchi funksiyani ham bajaradi.

Natijalar tahlili shuni ko‘rsatadiki, prokuror nazoratining mavjudligi tadbirkorlik subyektlari huquqlarini himoya qilish mexanizmlarining amaliy samaradorligini oshiradi.

Qonunbuzarliklar yuzaga kelgan taqdirda, prokuratura organlari tomonidan ko‘riladigan choralar tadbirkorlar uchun qo‘shimcha huquqiy kafolat vazifasini bajaradi. Bu holat tadbirkorlik subyektlarining o‘z huquqlarini faolroq himoya qilishiga, huquqiy madaniyatning yuksalishiga va qonuniylik tamoyillarining amalda mustahkamlanishiga zamin yaratadi.

Bundan tashqari, prokuror nazoratining iqtisodiy-ijtimoiy ta’siri ham alohida e’tiborga loyiqdir. Qonunchilik ijrosining izchil ta’minlanishi tadbirkorlik muhitida barqarorlikni kuchaytiradi, investitsion jozibadorlikni oshiradi hamda sog‘lom raqobat muhitini shakllantirishga

xizmat qiladi. Muallifning shaxsiy tahliliga ko'ra, prokuror nazoratining aynan ushbu kompleks ta'siri uni tadbirkorlikni rivojlantirishga qaratilgan davlat siyosatining ajralmas huquqiy mexanizmlaridan biri sifatida baholash imkonini beradi.

Prokuror nazoratining tadbirkorlik sohasidagi ahamiyati, avvalo, huquqiy muhitda muvozanatni saqlash vazifasi bilan izohlanadi. Qonunchilikda tadbirkorlarga berilgan huquq va imtiyozlarning amalda to'liq ta'minlanishi ko'p jihatdan davlat organlari tomonidan ularning to'g'ri qo'llanishiga bog'liq. Prokuratura organlari tomonidan olib boriladigan nazorat faoliyati ushbu jarayonda vositachi mexanizm sifatida namoyon bo'lib, bir tomondan, davlat manfaatlarini, ikkinchi tomondan esa tadbirkorlik subyektlarining qonuniy manfaatlarini himoya qilishga xizmat qiladi. Natijada tadbirkorlik faoliyatida huquqiy aniqlik va barqarorlik kuchayadi.

Shu bilan birga, natijalar tahlili prokuror nazoratining normativ-huquqiy hujjatlarni takomillashtirishdagi bilvosita rolini ham ko'rsatadi. Amaliyotda aniqlanadigan tizimli kamchiliklar va huquqiy bo'shliqlar prokuratura organlari tomonidan tegishli vakolatli subyektlarga kiritiladigan taqdimnomalar orqali bartaraf etiladi. Bu holat tadbirkorlikni tartibga soluvchi qonunchilikning yanada aniq, izchil va zamonaviy talablarga moslashuvchan bo'lishiga xizmat qiladi. Shu jihatdan prokuror nazorati nafaqat ijro ustidan nazorat, balki huquqiy islohotlarni qo'llab-quvvatlovchi omil sifatida ham baholanadi.

Natijalar va muhokama doirasida muallifning shaxsiy xulosalariga ko'ra, prokuror nazoratining samaradorligi uning boshqa davlat nazorat institutlari bilan o'zaro hamkorligiga bevosita bog'liq. Agar mazkur hamkorlik aniq huquqiy chegaralar asosida yo'lga qo'yilsa, takroriy tekshiruvlar va ortiqcha ma'muriy aralashuvlar kamayadi. Bu esa tadbirkorlik subyektlari faoliyatida qulay shart-sharoitlar yaratib, iqtisodiy faollikning oshishiga va qonuniylik tamoyillarining mustahkamlanishiga olib keladi.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, tadbirkorlikni rivojlantirishga oid qonunchilik ustidan prokuror nazorati davlatning iqtisodiy siyosatini huquqiy jihatdan ta'minlovchi muhim institut hisoblanadi.

U tadbirkorlik subyektlari huquqlarini himoya qilish, qonunlarning aniq ijrosini ta'minlash va huquqbuzarliklarning oldini olish orqali biznes muhitining barqaror rivojlanishiga xizmat qiladi. Adabiyotlar tahlili va shaxsiy ilmiy mulohazalar shuni ko'rsatadiki, prokuror nazoratini takomillashtirishda uning huquqiy chegaralarini aniqlash, ochiqlik va mutanosiblikni ta'minlash ustuvor ahamiyat kasb etadi. Bu esa O'zbekiston Respublikasida tadbirkorlikni yanada rivojlantirish va huquqiy davlat tamoyillarini mustahkamlashga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. — Toshkent, 2023.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining tadbirkorlikni rivojlantirishga oid farmon va qarorlari to'plami. — Toshkent, 2022.
3. O'zbekiston Respublikasining "Prokuratura to'g'risida"gi Qonuni. — Toshkent, 2020.
4. Абдурасулов Қ. Прокурор назоратининг назарий асослари. — Тошкент: Адолат, 2019.
5. Чурилов С.Н. Прокурорский надзор в системе государственной власти. — М.: Норма, 2021.

6. Friedman L. The Legal System: A Social Science Perspective. — New York: Russell Sage Foundation, 2019.
7. Рахимов Ш. Тадбиркорлик фаолиятининг ҳуқуқий кафолатлари. — Тошкент: Юридик адабиётлар, 2020.
8. OECD. SME and Entrepreneurship Policy. — Paris, 2021.
9. Karimov B. Legal Framework for Business Development in Uzbekistan. — Tashkent Law Review, 2022.
10. Hayek F.A. Law, Legislation and Liberty. — London: Routledge, 2020.